

Első évi folyam.

7. szám.

Február 12. 1865.

A negyedik férj.

(Történeti elbeszélés.)

I.

A szép Nápolyi Johanna arcáról is kezdtek már a rózsák tünekezni. Harmadik férje halt már meg, harmadszor lön özvegygé; de szive még ifju volt, szive még szerelemért sovárgott.

Az első férj, a magyar Endre királyfi, — az álarcsok tördfései alatt halt meg az aversai palotában, a ligtizlépésnyire neje hálósobájától, annak ajtaja előtt; kiáltásai megrendítették az egész palotát, de hiába rázta a kilincset, a hálósoba ajtaja zárva maradt.

Második férje, a szép Tarenti Lajos azon szörnyű éj óta, mely az elsőnek életébe került, hevedott szemlátomást, sápadott, fogyott mint az árnyék,

évről évre, s elaszva, elerőtlenedve kimult lassu sorvadásban. Boldogság nem volt abban az ölelésben, mit megkeserített a lelkiismeret furdalása.

Férjhez ment harmadszor is: Arragoniai Jakabhoz. Kereste a boldogságot, de nem találta föl sehol. Költészet és tudományok, troubadourok dalai, fényes ünnepek, a hol az utcák rózsával beszórvák, lebegnek a selem ruhák csillognak a nemes lo-

Durazói Károly átlépte az ország határát.

vagok ezüst sisakjai; tournamentok deli leventékkal, fénylő zászlókkal, melyeken arany és azur-színekben ragyognak büszke cimerek; tánc és vidám zene mindez megrészegítette szívét, de nem elégitette ki.

Dicsőséggel uralkodott hosszú évek során át Nápoly és Provence fölött. Bölcs törvényeket hozott s igazságot szolgáltatott a szegénynek, pártolta a tudósokat, művészekkel, költőkkel volt telve udvara, országszerte zengett a troubadourok éneke, vidám ünnepélyek gyönyörködtették a népet, fényben és örömben uszott minden; csak a királyné nem élvezhette a boldogságot, melyért úgy epedett.

Valami sötét árnyék kísérte őt a vidám ünnepélyeken, s míg ezer lámpa csillogott, ott látta a sötét árnyékot e bübájós fényben is, a tarka zászlók közt, melyeket illatos szellő lebegtetett, a deli lovagok közt, kiknek ajkairól csak mosoly jött és hódolat. S néha úgy tűnt föl neki, mintha hallaná a vidám zene hangjai közé vegyülni első férjének rémes jalkiáltását.

Nehéz felejteni. Sok év mult el azóta, hogy a gyűlölt magyar elvérzett a nápolyi nemesek törei alatt; azóta vége szakadt a nagy, veszélyes háborúnak is, melylyel a magyar király öcsésének halálát akarta megboszulni; a legfőbb pápai törvényszék Johanna királynét büntelennel nyilvánította — és mégis nehéz felejteni.

Örömet, boldogságot keresett a szép királyné s férjhez ment negyedszer.

Braunschweigi Otto herceg volt a választott, egy szép német ifju, ki a déli meleg ég alatt nőtt fel, de az ábrándosságot és hűséget magával hozta még ősi hazájából.

A királyi hercegek rossz szemmel nézték Johanna újabb házassági szándékát s a nemesség és az egész nép elégedetlen volt a választással, mely által ismét egy barbár jut a nápolyi trónra. Tudnivaló, hogy a ki nem olasz, az mind barbár.

A hercegek nevében Tarenti Róbert, címzetes konstantinápolyi császár jött a királynéhoz:

— Kegyelmes asszonyom, ne cselekedd azt; mi, kik hü rokonaid és alattvalóid vagyunk, kérünk mind, ne cselekedd, mert nagy veszedelmet fog ez hozni mind te rád, mind az egész országra.

De a királyné szándékát nem ingatta meg rokonainak ellenkezése.

A nemesek, az ország főurai mind elleneztek e házasságot:

— Nápoly és Apulia királyságának nem szabad újra barbár uralom alá jutni.

És alázattal kérték a királynét, ne szomorítsa meg az országot s a trónörökös, a nemes durazzói Károlyt, kit ő maga választott örökösül.

— Nem az én szívem választotta, — viszonzá komoran a királyné; — fegyverrel, fenyegetéssel csikarta ki beleegyezésemet a magyarok királya.

Nektek kedves név Durazzói Károly, én csak a magyar király vazallját látom benne.

A nagy senechal, Acciavoli Miklós engesztelni akarta a királynét, de a királyné hevesen viszonzá:

— Ám uralkodjék fölöttetek, de őseim hazájában, a szép Provenceban nem fog uralkodni soha. Látom, mint fogja holtom után lerombolni mindazt, a mit én fölépítettem; látom mint jön zord katonák társaságában, lovaik lába eltíporja a dús kalászu vetést, nem lesz vidám ünnepély, fényes lovagjáték többé, — harc kell nekik, háboru.

S heves képzelődése tűzbe borította arcát és hangja reszketett.

— Az öröm és szerelem elszáll minden szívből, troubadourok éneke elhallgat, nem dalol és nem mosolyog többé senki. A szerelmi törvényszék többé össze nem ül itélni gyöngéd ügyekben; szép hölgyek nem fognak törvényt osztani már bársony székeken, rózsákból font mennyezet alatt; a tudomány félénken rejtezik el zárdák homályába s a költő megvetést kap koszoru helyett.

De a királyné intő szavait nem akarták érteni a nemesek. Ők csak egy veszedelmet láttak, mely az olasz nemzetet fenyegeti: a barbár német uralkodását.

A senechal letérdelt a királyné előtt és úgy kérte, hogy ne vegye férjül Braunschweigi Ottót.

— És ha csakugyan az volna Isten végzése, hogy felséged újra a házasság szentségébe lépjen, vannak nekünk hercegeink nemes fejedelmi vérből, válaszszon felséged olyat, ki nekünk nem idegen.

— Nemes vazallom, — viszonzá a királyné, — én Ottót választottam s az egész világ ellenkezése sem fogja megmásítani választásomat.

— Kegyelmes asszonyom, — szólt komolyan a senechal, — Durazzói Károly e házasság által örökösödési jogainak fenyegetését látja, a nemesség zugalódik, e nép itt ingadozó, mint a föld, melyen lakik. Megtörténhetik, hogy Károly herceg fegyvert emel felséged szentséges személye ellen; mi történik akkor?

— A mit Isten végezett, — felelt a királyné emelt fővel.

Acciavoli Miklós még egyszer kezdett esdekelni, könyörögni, de a szerelemtől kábult Johanna nem hallgatott rá, és fejét rázta.

— Felséged hosszú és boldog uralkodásban tölthetné idejét; miért támaszt önmaga ellen lázadást?

A királyné szilárd, erős hangon felelt:

— Vesztsem el inkább koronámat, mint jegyesemet.

II.

Az annyira ellenzett, annyira akadályozott házasság megtörtént, de Braunschweigi Ottó nem vette föl a királyi címet.

— Nem a királyságot óhajtottam, — szolt büszkén nejéhez, — nem Sicilia és Apulia királyának címét, csak téged. Az én dicsőségem, hogy kezdet kezembe szoríthatom; az én boldogságom, hogy szép ajkadat csókolhatom.

Gyöngéd ölelés volt Johanna telete.

De Durazzói Károlyt nem engesztelte meg e szerény lemondás. Távol Magyarországra, Lajos király udvarába, hol Durazzói Károly élt, hirt szallt a királyné férjhezmenetelének, s a király és a herceg mindketten elszörnyedtek rajta.

Nemsokára Nápolyban arról beszéltek, hogy Durazzói Károly magyar seregekkel jön a királyné ellen.

Később aztán biztos hírt hallottak róla. Már Florencig jött. A florenci respublica 60,000 arany forintot adott neki ajándékba, kijelentvén a nemes tanács, hogy ezt csak tisztelet jeléül adják, nem pedig azért, mintha segíteni akarnák őt a felséges Johanna királyné ellen, a kit szintén nagyon tisztelnek, de a kinek még sem adnak 60,000 forintot, mert nem követeli fegyveres erővel ezt az ajándékot.

Innen Durazzói Károly Róma felé tartott. 700 magyar lovasból állt serege. Ezekhez még zsoldba fogadta a nagy compagniát, egyikét azon kalandorcsapatoknak, melyek ez időben egész Olaszországban szerte kóboroltak, jó pénzért szolgálva ma ezt az urat, holnap a másikat, fosztogatva, zsákmányolva jó barátot, ellenséget egyiránt.

E derék vitézek félig katonák, félig rablók, mindenféle nemzetbeliek voltak, leginkább németek. Nápolyt és Apuliát ismerték jól, már egy ízben ki is pusztították.

Akkor Nagy Lajost szolgálták, a magyarok királyát. Vezérük, a híres Werner herceg, nagy ezüst lapot hordott mellén, arra rá írva: „Guarnieri

herceg, a nagy compagnia ura, Istennek, minden emberiségnek és könyörületnek ellensége.“

Később Johanna királyné zsoldjába álltak a magyarok ellen, aztán ismét visszatértek a magyar király zászlója alá. Nem voltak nagyon féltelmes ellenségek; remélni lehetett, hogy jó pénzért mindig el lehet őket csábítani a zászlótól, mely alá szegődtek.

Durazzói Károlyt Rómában ünnepélyesen megkoronázta Urbán pápa Sicilia, Jeruzsálem és Apulia királyává. Most Johanna is nyíltan föllépett ellene, kitagadta őt az örökösödésből s általános örökösévé a francia király testvérét, Anjou Lajost nevezte.

Elszakadt a végső láncszem, mely Durazzói Károlyt a királynéhoz kötötte.

Pápai bulla oldotta föl Johanna alattvalóit a hűség alól, s engedelmességet parancsolt az új királynak.

— Johanna nem királynő többé, — szolt Durazzói Károly, — csak egy elvetemedett bűnös nő, ki megölte első férjét, s kit én, a király, ítélő szemem elé idézek.

A szörnyü gyanu, mely évek óta hallgatott, elfeledve, eltemetve, most újra föltamadott. Most mindenki hitte, a mit azelőtt nem hittek.

A kinél a hatalom, annál az igazság. Ez a világ folyása.

Durazzói Károly átlépte az ország határát. Serege előtt nagy fekete zászlót vitetett, hasonlót ahoz, mely egykor a nemes Lajos király boszuló hada előtt lobogott, mikor Magyarországból Nápolyig jött. A meggyilkolt Endre király véres alakja volt a zászlóra festve.

— Boszut az ártatlan véreért! — szoltak a magyar lovagok.

Sok nápolyi nemes hozzáállt azonnal az új királyhoz, a városok megnyitották előtte kapukat, és örömrivalgásokkal fogadták.

(Folyt. követc.)

Vértesi Arnold.

Két török okmány.

(A hódoltság korából.)

Ha a pest-bécsi vasuton utazunk, Vácön felül, Visegrád regényes romjaival átellenben szemünkbe fog tünni Nagy-Maros állomás. — Alábbi török okirataink, melyeknek magyarra fordítását Szilády Áron urnak köszönjük, ezen még ma is virágzó helységre vonatkoznak, érdekességüket azonban nem ebben, de inkább azon körülményben talál-

juk, hogy történeti adatokon kívül érdekes korrajzot nyújtanak.

Salamon Ferenc „Magyarország a török hódítás korában“ cím alatt egy nagybecsű művet irt, s ha a hazánkban itt-ott elszórva levő török okmányokat még ezentul is közrebocsátjuk, azok még mindig érdekességgel bírnak ily nagy korrajzok mellett is.

Alábbi okmányaink elseje Ahmed szultán védelevele a n.-marosiak részére, a második pedig a budai török törvényszék ítélete egy bűnvádi keresetben s pedig oly pártatlan, oly világos irányban szerkesztett, hogy még a XIX. század culinarius stylben szerkesztett ítéleteinek is példányul szolgálhatna.

De térjünk át magukra az okmányokra:

Legfelül van Ahmed szultán névjegye, vagyis tughrá-ja, aztán jön a szöveg:

„Moszlim kádik példányképe, az egy Istent hívő nép jeleskedő s ékesenszóló törvénytudója, a

is épen úgy mint annak teljesítése idején ugyanazon ótalom alatt állóknak nyilvánítottván, megparancsoltatott, hogy őket senki se merte háborgatni. — Ezen mostani engedelmességre számító fényes parancsom hozzád érkeztevével azért, — az ezelőtt kiadott s az illetők keze közt levő fermánok értelmében a fennevezett jobbágyokat s szegényeket — elébbi szolgálataik jutalmául — továbbra is illő ótalomban részesítsd s ügyelj, hogy bárkitől is méltatlanságot ne kelljen szenvedniök. Jól megértsd s császári fényes névjegyemnek hitelt adj.

A pesti Duna-part 1800-ban. (Vizkelety eredetije után rajz. Blumberg.)

proféták s isteni küldöttek által hirdetett tudomány szerint élő nemzetiség dolgainak bölcs belátású intézője, a legfőbb király (Isten) által különösen kegyelt mevlána (birákat s tudósokat illető cím), budai kádi! Jelen császári címeres levélem vételével tudodra adatik, hogy a Maros(a) városi jobbágyok, — kik régtől fogva a Budát Pesttel összekötő hid körül előforduló szolgálatok teljesítésére voltak kötelezve s mint ilyenek különös ótalomban részesültek, — még az elébbi szerdár idejében kaptak egy névjegyem alatt kiállított fényes fermánt, melyben a szolgálat letelte utánra

„Kelt Hamzsabégen 1015-dik évi Rebbiülakhir 20—29 = 1606 aug. 26 — sept. 3-ig.“

A második okmány így hangzik:

„Az ítélet az alább olvasható sorokban foglalatik.

A dicsőséges Isten segedelmével kiadta Abdalbáki, a jól védett Buda városában kad és kasszám ülmuaszkeri (tábori szállásmester), — bocsásson meg neki Allah! (P. H.)

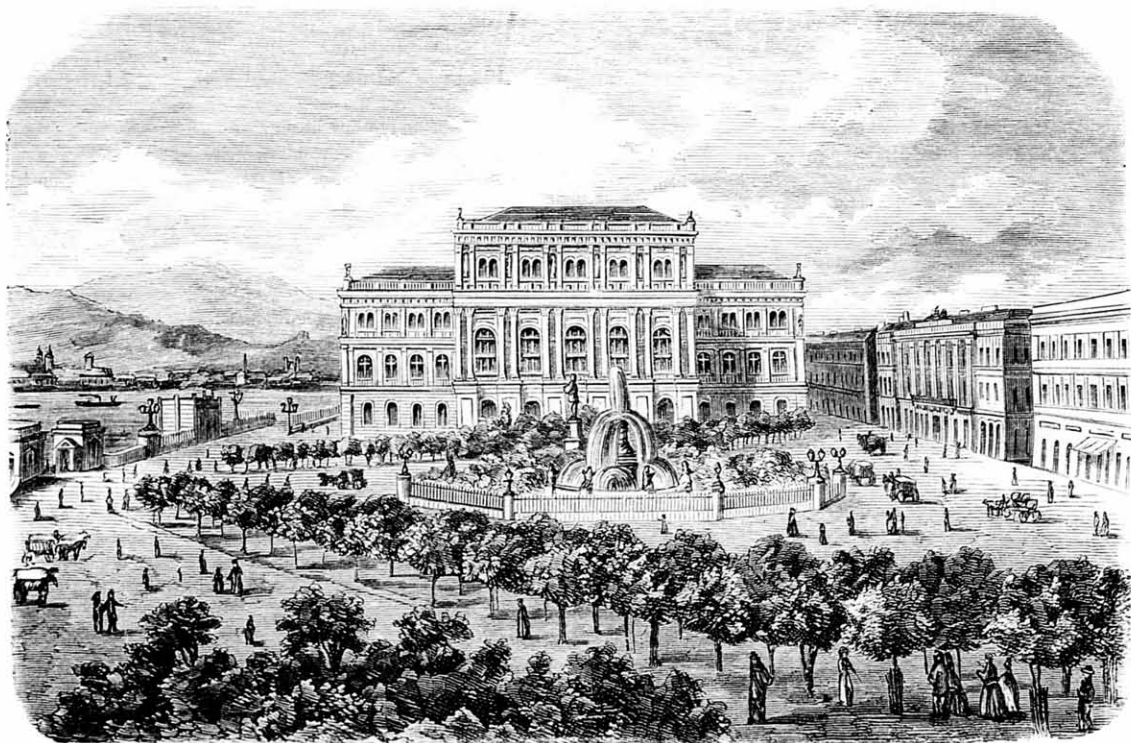
A pecséten: Abdalbáki. Teljesedjék szive vágya — O Muhammed!

Ezen irat szerkesztésére az adott okot, hogy a

budai törvényhatóság alá eső Pest várában lakó Hanife nevű asszony (Szulejman leánya) ezen józan ítéletű medslisz (törvényszék) előtt megjelenvén, az ugyanezen törvényhatóság alá tartozó Maros(a) nevű Vác-vidéki falu lakosai közül a bíró Kéméndi Pál fia Pál, Pap István fia Jakab, Bodor Márton fia Márton, Szántó István fia Pál, Pál Mihály fia István és többek — ellen, kik ezen alkalommal beidézettek s jelenvoltak, — a következő váddal lépett fel: „Szerencsétlen halállal kimúlt testvérem Musztafa azáb (leginkább várórségül alkalmazott katonaság neve), ki a szintén budai törvényhatóság alá tartozó Visegrád nevű várban

vádlottak a hozzájuk intézett kérdésekre következőleg feleltek: „Való igaz, hogy azon bizonyos Musztafa a mondott időben falunkba jött, — onnan azonban aznap este — ugyancsak a Duna jegén át Visegrádra vissza is ment.“ — Azt, hogy ők bántották s megsebesítették volna — kereken tagadják. Miután a vád értelmében tett kérdésekre adott feleletekből a vád alaptalansága kitűnt: — eskünek helye nem lévén, — a fennevezett Hanife keresetétől elmozdítottatott. Az ügy folyama azonnal írásba foglaltatván kiadott.

Kelt 1092-dik évi Rebbiülevvel 21-én=1681. April 10-én.

A lánchíd tetejének felső része, tervezet szerint. (Az eredeti minta után rajz. Zombory.)

lakott, onnan ezelőtt négy hónappal a befagyott Duna jegén át — bizonyos dolga végett az említett faluba ment, hol a fennevezettek őt megtámadták, megsebesítették s kezét lábát összekötvén a Dunába vetették. Holttestét mostanában lették meg a Duna partján. — Kérésem ennél fogva az, hogy a vádlottak hallgattassanak ki s a törvény értelmében bünhődjenek. — Fennevezett

Aláírva:

Ibrahim efendi, Ahmed khadimi makám
vaiz (hítségőnök) (törvényszéki elnök.)

Murteza efendi.

Ahmed aga, Szefer aga, Hadszi Abubekr.
visegrádi lakosok.

Musztafa s más jelenlevők.

Szemere Miklósnak.

Átok-e vagy áldás rajtad,
 Hogy im ennyi dal száll hozzád ?
 Ki mondja meg : nyugodalmad
 Ringatják-e, vagy orozzák ? . .
 Hogy im én is, nem keresve —
 Rád az ének mi legyen :
 Hozok egy dalt . . . könybe-lábadt
 Mosolygással — *betegen!* —

Gyászt öltött a ház magára,
 Melyben egykor vígan ültünk
 S jobb remények szent sugára
 Tündökölvé gyult körülünk . . !
 Csendes asszony csöndesebb lett,
 Csacska lányom hallgatag :
 Jobb reményink, vélem együtt,
 A sír felé hajlanak !

Hol a rózsák fodorultak
 Bokraim közt kis kertemben —
 Lombos fái udvarunknak,
 Árnyat hintő hűvös berkem :
 Édes illat-fuvalommal
 Enyhet ránk nem hajtanak :
 Elsorvadtak, velem együtt,
 Megemésztő láng alatt.

Pusztá lett künn, pusztá lett ben ;
 Ide alant s a magasban.
 Körültem ha szellő lebben :
 Homokos, a sivatagban.
 Emlékeim száraz fáján
 Csörrenő lomb a jelen . . . .
 Árnya ritka, árnya hosszú :
 Közeledik éjjelem !

Szereteted meleg napja
 Oh de jó, hogy süit rám még!
 A nélkül itt megfagyhatna,
 Kit körülvesz ennyi árnyék . . .
 S e szeretet büszkeségem,
 Dícsőségem énnekem :
 Fényes lesz ha ez vet lángot,
 Örökálmu éjjelem !!

Kis szobámban fegyver és lant
 Illetetlen, árván néma ;
 Hangot oh tán egy sem adand :
 Testem lelke olyan béna !
 S azt is, azt is, hogy most *m nóm'*
 Lant cserében ellököm,
 Azt is néked s hegyaljai
 Lángborodnak köszönöm !

Cseppjeinek tüze, lángja :
 Szellemed volt s vidámságod :
 „Kármentője“ : bizonyára
 Nődnék keze, az az áldott !
 S hogy oly édes, oly beszédes
 Tündérékkel van tele :
 Tán valamelyik szép leányod
 Piros ajka szűrte le ? !

Borod mellett üldögélve :
 Fölvesz a vágy üde szárnya . . .
 S megdaloltaid körébe
 Lelkem üdvözléssel száll ma.
 Oh csak egyszer ! csak még egyszer
 Ott ülhetnék véletek :
 Fölkeresne tán még egyszer
 Kedv, egészség engemet !

Csak még egyszer hallanám a
 Bút mosolyra váltó ajkat ;
 És mint rajtam a bú árnya :
 Csügghetnék még egyszer rajtad . . .
 S kebeleden érezhetném
 Szereteted sugarát :
 Elhajitnám, összetörném
 Kínom kínos poharát. —

Toth Endre.

Pest hatvan év előtt s a jövőben.

Pest az ország szive, hazánk szellemi s anyagi haladásának gyúpontja és tükre s így nagyon természetes, ha ezen szív egészséges működése és fejlődése iránt érdekeltséggel viseltetik minden honti, miután ebben egyszersmind egész hazánk fejlődését látja.

Pestet már szerencsés helyzete is az ország fővárosává, de egyszersmind mindjobban élénkülő kereskedelmünk központjává jelölte ki, s hogy a

helyzete által nyújtott előnyt annyi viszontagság közt is igyekezett s igyekszik fölhasználni, meglepőleg láthatjuk, ha csak egy pillantást is vettünk Pestnek hatvan év előtti s mostani képére, vagy ha számba vesszük : milyen lesz Pest csak tíz év múlva is.

A lapunk jelen számában közölt képek Pest homlokát: a Dunapartot állítják elénkbe, s pedig az első ugy, a milyen az 1800-ban volt. Mily kü-

lönbség van ezen kép s a mostani Pest közt! Lánchíd helyett roskatag, díztelen hajóhid tartotta fenn a közlekedést a testvérvárosok közt; gőzhajók még nem szeldelték a Duna szöke hullámaít, s a víz tükrén nem siklottak a mostani könnyű díszes esolnakok; a már kiépített s épülő kőpart s rakhelyek táján szemétdombok ékeskedtek, s annak a pompás dunaparti házsornak, mely még a külföldieket is meglepi, midőn gőzhajón érkeznek közibénk, akkor még hire hamva sem volt, s maig is élnek még köztünk polgárok, kik azon helyeken, hol most három-négy emeletes házsorok emelkednek, ott ötven év előtt vad kacsákra jártak vadászni.

Hogy mennyire fejlődött Pest hatvan év alatt mind vagyonban, mind kiterjedésben, ezt legszembeszökőbben mutatják a számok. Ezek szerint 1800-ban a Belváros 604, a Lipótváros 260, a Terézváros 948, a Józsefváros 1062 s a Ferencváros 263 házat számított, míg 1864-ben a Belváros házainak száma 680, a Lipótvárosé 497, a Terézvárosé 1704, a Józsefvárosé 1736 s a Ferencvárosé 852 volt. 1800-ban Pesten összesen 3137 s 1864-ben 5469 ház volt, 64 év alatt tehát 2332 házzal szaporodott a város, de itt meg kell jegyezni még azt is, hogy e század elején a pesti házak jobbára földszintiek voltak s csak itt-ott emeletesek, míg most két, három s négyemeletesek.

Hogy ez összehasonlítást még tovább folytathassuk, ide jegyezzük az adózás összegét is. Pest városa 1800-ban az állam és községnek *alóban* 58,400 p. ftot fizetett, míg ezen összeg 1864-ben 1,500,000 ftra rugott, tehát több, mint egy millióval szaporodott.

1800-ban a város évi kiadása 112,840 p. ft volt, 1864-ben 1,216,000 ft; tehát egy millió és százezerrel több. — A tisztikar összes fizetése 1800-ban 2500 p. ft volt. 1864-ben pedig 352,000 o. ft; kövezetre akkor 1728, most pedig 120.000 ftot fizetett.

De nemcsak a város anyagi haladása, de szellemi élete is meglehetősen bőlesejében volt e század elején. Azon vártoronyyszerű kerek épületben, melyet rondellának neveztek (lásd első képünket) s mely inkább hasonlított börtönhöz mint a muzsák templomához, ott ültette föl oltárát Thalia, s az is még német Thalia! Csak midőn már fölépült a német színház 1812-ben, akkor költözhetett át Kultsár István igazgatása alatt a magyar színészet ezen, a török világból maradt toronyba, mely a város szépitő bizottságának sürgölésére 1815-ben romboltatott le.

Színészettünk akkori állapotát jellemzi, hogy a

Protasevics igazgatása alatt állott társulat havi fizetése csak 225 p. ftba került. Mily mérsékelt követelésük volt még akkor Thalia igénytelen papjai és papnőinek, kitetszik abból, hogy a társulat elsőrendű tagjai 12—10 és 6 p. ftnyi havi díjazásban részesültek; no de a hajadon színésznöket akkor még leányasszonyoknak s a férjeseket ifjasszonyoknak hívták. Lavotta, a társulatnak halhatlan nevü zeneköltője és karnagya havonként 6 ft fizetésben részesült!

De hagyjuk el a mult képét s térjünk át a közzel jövőre; a jelent ismerik olvasóink mindnyájan. — Második s harmadik képünk a lánchidtért állítja elénk, a tervezett átalakítással. Második képünkön szemben az akadémia palotája látszik, mely kezdetét képezi azon új házsornak, mely a kitöltött s szabályozott rakhelyyé alakított Dunaparton épül; homlokzata előtt a tervezett virágágyak s bokrok közül emelkedik ki Széchenyi Istvánnak országos adakozás utján emelt nagyszerű szobra s a tér közepén az úde vizsugarakat lövellő szökőkút. Oldalt láthatni a Marcibányi s gr. Nákó-palotát, s az „István fölg“ szállodát.

Harmadik képünk a lánchidtért másik oldalát tünteti föl, jobbkezfélől a Lloyd-társulat épületével, melynek oszlopos homlokzata a fasorral, virág- s bokor-ágyakkal és Szalay, Petőfi vagy más nagy hazánkfia szobrával ékesített térre tekint. Itt a háttérben a Diána-fürdőt s egyéb már fennálló díszes épületeket láthatni.

Az alsó Dunapartnak a Lloyd-épülettől lefelé szabályozása s kikötő és rakparttá alakítása most van folyamatban, mi által a város oly téres part birtokába jut, hogy a csinoság és célszerűség tekintetéből ott új házsort fog emeltetni, azonban a közegészség iránti tekintetből apró parkok által megszakítván a ház-tömbeket.

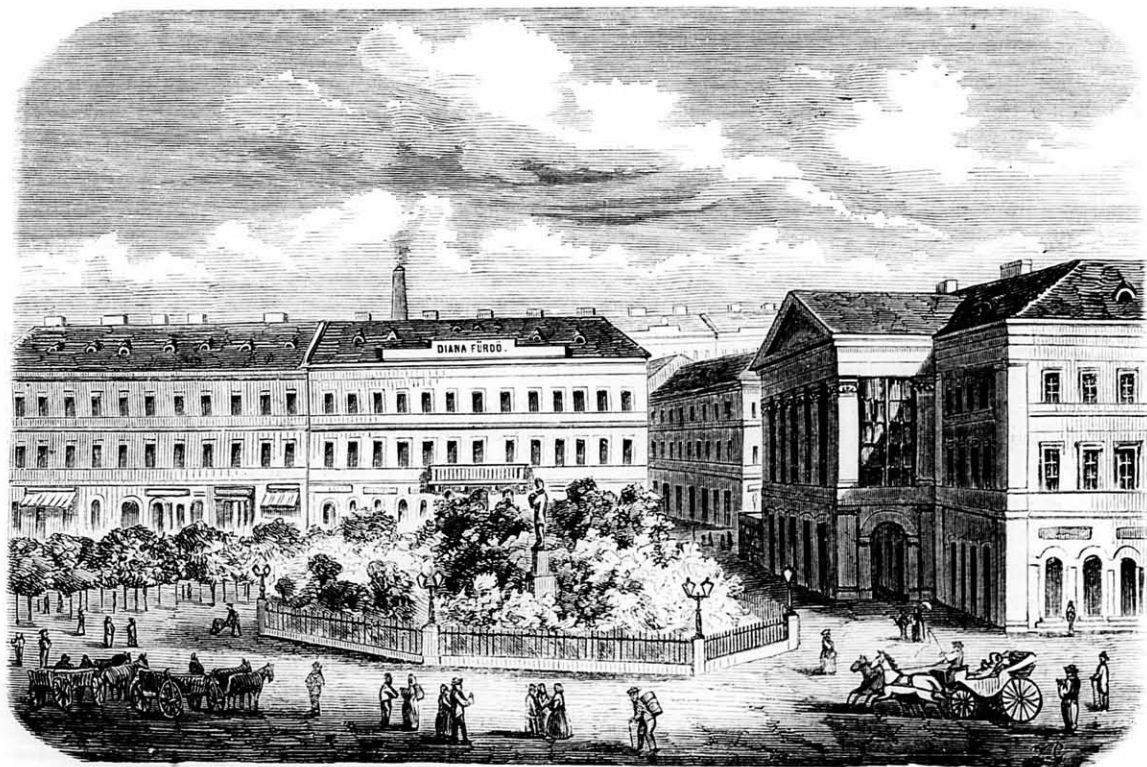
Negyedik képünk a tervezet szerint beépített Al-Dunasorból állít elő egy részletet, s pedig a majd így alakuló *redout-tért*, melynek közepét csinos kis park foglalja el. E tér baloldalán némelyek árúcsarnokot (bazárt) terveznek, ennek azonban sokkal jobb helye lenne a mai sóház környékén, a hol aztán a földött csarnokokban konyha-szereket árulnának, mert diszművek, piperecikkek s ékszerekre külön bazár ugy sem volna szükséges, miután ez csak hátrányára szolgálna a most élénk Váci-, Uri- és Dorottya-utcáknak.

Az Al-Dunapart építészeti irodájában gipszbold egy mintázat van kiállítva, melyen a tervezet szerint beépített egész Dunapartot láthatni, s ezen tervezet szerint a redouttér balkézre eső részét a magyar *nemzeti színház vagy a nemzeti dalműház*

foglalná el, minthogy a nemzeti színháznak úgy is van a Dunaparton hazai törvényeink által is biztosított telke s ezt a város sehol nem jelölhetné ki jobb helyen, mint épen itt. Illő is, hogy nemzeti színészetünk elégtételt nyerjen, s hogy templomául a legdiszesebb helyet nyerje, miután 60 év előtt egy ronda rondellában fészkelte.

A felső rakpart 120 öl hosszúságban 1861-ben lett készen, 346,500 fiba került, s Reitter főmérnök vezénylete alatt Wagner János vállalkozó építész hozta létre; a költség a rakpart mentében nyert házhelyek eladásából fedezetetett s a városi pénztárnak terhére nem esett. — Az alsó rakpart

vasutat; azon pompás álló hidat, mely a Margitsziget táján a budai vasúti indóházat a pestivel össze fogja kötni; az Országútnak a kerepesi, üllei és váci útnak boulevardokká alakítását; az egész városon keresztül-kasul szétágazó vízvezetéket s a diszes közútakat; az ország házáat; a mostani kietlen fűvészkert telkén építendő orvosi s jogi egyetemet; az izletesen bekerített múzeum-parkot; egy országos lelenházat és valahol a városliget táján egy célirányos közkórházat; diszes egyetemi könyvtári épületet; a városligeten túl egy újabb közös nép-kert alakítását; a Dunán sürgő magyar gőzösöket; a fölépült lipótvárosi bazili.

A lánchídter alsó része, tervezet szerint. (Az eredeti minta után rajz. Zombory.)

350 ölnyi hosszúságúra számítva 617,000 ftra előirányzott költséggel 1864-ben kezdetett meg Discher József építész, mint vállalkozó által, szintén Reitter Ferenc főmérnök vezénylete alatt.

Pest jövő képe kiegészítésül a most épülő pest-losonci vaspálya mellé még oda kell képzelnünk az Országút és Váciúton végig futó újpesti

kát; az Országúton s a kerepesi vonalon roska-dozó 1838-diki gunyhók helyén részvények útján épült háromemeletes bérházakat s a többi.

Ha mindez létrejön, akkor büszkén fogunk tekinteni fővárosunkra, mely mint ilyen, az utóbbi — annyi csapás által sújtott — évtizedek eredménye.

A természet csodáiról.

(Humboldt után.)

(Vége.)

Az Atlas-on* tuli puszták, meg Dél-Amerika mérhetlen síkjai vagy pusztái is csak helyi jelen-

ségnek tekintendők. Ezek legalább az esők idejében fűvel és alacsony érzőke-félékkel takarvák;

az állatok közt az Allko vagy az újvilág kutyái ösfajának alakja megegyezik az európai fajával. A föld szervesen kérge ugyanis jóformán független az ég alj befolyásától: akár mert az ég alj különbsége a geográfiai szélesség szerint újabb, mint a közetek; akár mert a kövesedő, hővezető és hőfejlesztő földtömeg magától vette hőfokát, a helyett, hogy azt kívülről fogadta volna. Valamennyi kőzet-formáció tehát minden világrészben előfordul és mindenütt azonos alakzattal bír. A bazal mindenütt ikerhegyeket vagy csonka kupokat képez; a lépcsős porfir mindenütt groteszk sziklatömegekben jelenik meg, a gránit gömbölytűded ormókban. Hasonló növényalakok, fenyők és tölgyek koszorúzzák a harántékokat Svédhóban és Mexiko legdélibb részeiben. És az alakok mindezen megegyezése mellett, az egyes körrajzok ezen egyformasága dacára, azoknak egy egészsze való csoportosulása mégis a legkülönbözőbb eredményeket tünteti föl.

Forster György utazási leírásában és kisebb munkáiban; Göthe azon természetrajzaiban, melyeket halhatatlan munkáinak többje tartalmaz; Buffon, Bernardin de St. Pierre és Chateaubriand egyes ég aljak jellegét utánozhatlan hűséggel rajzolák. Oly rajzolatok azonban nemcsak alkalmasak a kedélynek legnemesb nemü élvezetet szerezni, hanem a különböző világtájak természeti jellegének ismerete, az emberi nem és annak mivelődése történelmével a legbensőbb összefüggésben vannak. Mert habár a mivelődés keletkezését nem egyedül fizikai befolyásoknak lehet tulajdonítani: annak iránya, a népjellem, az emberiség komor vagy derült hangulata nagyobb részt mégis csak az ég alj minőségétől függ. Mily hatalmasan hatott a görög ég az alatta lakókra! Az Euphrat, a Halys s az ágai tenger közt elterülő szép és boldog vidéken mily korán kezdettek az oda telepedett népekben ébredezni az erkölcsi kelem és a gyöngédebb érzések. És midőn Európa új vadságba süllyede és a vallásos lelkesültség a szent keletet megnyitá, vajjon elődeink ama enyhébb völgyekből nem hoztak-e szelidebb erkölcsöket haza? A görögök költészeti művei s az északi ősnépek zordonabb dalai sajátságos jellemüket a növények és állatok alakjának, a hegyek völgyeinek köszönék, melyek a költőt környezték, a légnak, mely őt körülengé. Ki nem érez másképen a bükkök sötét árnyában, melyek egyes lucfenyőkkel koszorúzzák, mint a gyeprvirányon, hol a szél a nyír rezgő lombjában susog? Méla, komolyan magasztos, vagy vidám képeket varázsolnak elénk e hazai növényalakok. A fizikai vi-

lágnek befolyása az erkölcsire, az érzéki s az érzékivülinek titokteljes egymásra hatása a természet tanulmányozásának, ha az magasb szempontokból üzetik, sajátságos, még tulkevessé ismert ingert kölcsönöz.

De ha a különböző világtájak jelleme valamennyi külső jelenségtől együtt véve függ is; ha a hegysek körrajza, a növények és állatok arculatja, ha a menny kékje, a felhők alakzata és a lég átlátszósága eszközlik is az összbenyomást: még sem lehet tagadni, hogy e benyomás főtényezője a növényzetben rejlik. Az állati szervezet nem lép föl tömegesen; az egyéniségek mozgékonyasága és gyakran az ő kicsiségük azokat szemünk előtt eltakarják. A növényzet ellenben összefüggő nagyságok által hat képzelmi erőnkre. Tömegük egyszerűs mind korukat is jelöli és egyedül a növényekben van kor és folytonosan megújuló erő egymással párosulva. Az óriási sárkányfa (*Dracaena draco*), melyet a kanariai szigeteken láték s melynek átmérője 16 láb vala, még mindig, mintegy örökös ifjúságban virágzik és gyümölcsöt terem. Midőn francia kalandorok, a Béthencourt-ok a tizenötödik század elején e boldog szigeteket elfoglalták, az orotavai sárkányfa (szent a benszültöttek előtt mint az athéni várban az olajfa, Ephesuson a szil) csak oly óriási nagyságu volt, mint most. A tériók alatt a hymenák és Cäsalpiniák egy-egy erdeje talán egy évezrednél hosszabb időnek élő emléke.

Ha egyszerre szemünk elé idézzük a virágos növények eddig ismert nemeit, melyek száma a 80,000-et messze túlhaladja, ugy e csodálatos mennyiségben bizonyos főalakokra ismerünk, melyek mindenikére ismét sok mást lehet visszavezetni. Azon jellegek meghatározásánál, melyek egyéni szépségétől, elosztásától és csoportosulásától függ valamely ország növényzetének arculatja, csak arra szabad tekintettel lenni, a mi tömege által valamely vidék összbenyomását egyediti. Hol a növények tömegekben lépnek föl, ott a levelek körrajza és elosztása, a törzsek és ágak alakjai egymásba folynak. A festő (itt pedig épen a természetet finomul átérző művészt illeti az ítélet) valamely vidék háttérében megkülönbözteti a piniákat vagy pálmákat a bükkéktől, de nem ezeket a többi lombos erdőktől.

A természet arculatja fölött nevezetesen 16 növényalak határoz. Értem itt csak azokat, melyeket utazásaim közben mind a két világrészben, a déli szélesség 12-ik és az északi szélesség 60-ik foka közt fekvő vidékek növényzetére való számos évi figyelmekkel észleltem. Ez alakok szá-

ma bizonyosan tetemesen fog szaporodni, mihelyt a kontinensek belsejébe mélyebben behatnak és új növényfajoket földöznek föl. Ázsia délkeleti részének, Afrika és Uj-Holland belsejének, meg Dél-Amerika azon vidékének növényzete, mely az Amazonok folyama és Chiguitos nevű tartomány közt terül el, előttünk még eddig teljesen ismeretlen. — Hátha majd valaha oly országokra akadnak, hol a gombák, (*Cenomyce rangiferina*), vagy a mohák magas fákat képeznek? A közönséges mohák egyike, mely minálunk is honos, a *Neckera demdroides*, valóban gesztalaku; és a bambusfélék (gesztnemű füvek) meg a forróövi harasztok, melyek gyakran magasabbak a mi hársainknál és égereinknél, az európai emberre nézve még most is oly meglepő jelenségek, mint a minő volna az első felfedezőre nézve a magasra nőtt mohákból álló erdő! A föltétlen nagyság és a fejlődési fok, melyet az egy családhoz tartozó szervezetek (növények és állatok) elérnek, még eddig föl nem ismert törvényektől függ. Az állatország minden nagyobb osztályában: a rovarok-, héjasok-, hüllők-, madarak-, halakéban és emlősökéban a testalkat méretei bizonyos legszélsőbb határok közt ingadozó. Ez ingadozás mértékének eddigi észleletek nyomán meghatározott nagysága új felfedezések, eddig ismeretlen állatnemek találása által igazítható el.

A szárazon élő állatoknál a szerves fejlődés nevezetesen a szélességi fokokhoz kötött hőmérsék viszonyaitól látszik függeni. A mi gyilkunk kicsi sugár alakja a forró övek alatt rettentő krokodilok óriási, nehézkes, páncélos testévé nyulik. Afrika és Amerika roppant macskáiban: a tigrisben, oroszánban és jaguárban házi állataink egyik legkisebbikének alakját nagyobb mértékben ismétlődve találjuk. Néha meg a föld belsejébe hatolunk, a növények és állatok sirjait földulván: itt a kőülések nemcsak az alakok oly elosztását mutatják, mely a mostani alakzatokkal ellentétben áll, de oly roppant alakokat is tüntetnek föl, melyek a minket jelenleg körülvevőkkel nem kevésbé ellenkeznek, mint az egyszerű hellen hősök avval, a mit a mi időnk jellem-nagyságnak nevez. Ha a földgömb hőmértéke jelentékeny, talán időszakonként ismétlődő változásokon ment át; ha a tenger és szárazföld közötti arány, sőt ha magának a légtengernek magassága és nyomása nem mindig ugyanaz vala: akkor a természet arculatjának, a szervezet nagyságának és alakzatának is már sokféle változáson kellett keresztül mennie. Hatalmas vastagbőrűek, elefántszerű *Mastodontok*, a *Myloodon robustus*, és a *Colossochelys*, hat láb-

nyi magas tekenős béka: népesíték akkorában az erdőt, mely óriási *Lepidodendron*krából, kaktusszerű *Stygimariák*ból és a *Cycadeák* számos nemeiből állott.

Hatalmas művészre méltó földadatnak tartanám, vénülő bolygónk jelenlegi arculatját fővonásaiban megismertetni az említett 16 növényfajnak nem üvegházakban vagy a fűvészek leírásaiban, de magában a ténitők nagyszerű természetében eszközölt tanulmányozása folytán. Mennyire érdekes és tanulságos volna a tájfestőre nézve oly munka, mely az említett 16 föalakzatot, eleinte egyenként, azután egymás elleni ellentétében a szem elé vezetné!

Van-e festőbb a gesztzerű harasztoknál, midőn finom szövötű lombzatukat a mexikói babér-tölgyeken elterjesztik? lehet-e kisebb valami a pisang bokroknál, beárnyékolva magas guada- és bambus-füvek által? A művésznek van megadva tömbeket elemezni, és az ő keze alatt a természet nagy büképe, hasonlóan az emberek írott munkáihoz, néhány egyszerű vonásba olvad.

A ténitők égének forró napsugarában a növények legpompásabb alakjai tenyésznek. A virágok és levelek bősége, a buja tenyészet és a kunkorodó növények összekuszáltsága mellett a természetvizsgálóra nézve gyakran bajossá válik fölismerni: melyik törzshöz tartoznak e vagy ama levelek és virágok. Egyetlen egy *Paulliniákkal*, *Bignoniákkal* és *Dendrobiummal* díszített geszt a növények oly tömbjét képezi, hogy azok egymástól elválasztva, tetemes földterületet foglalnának el.

A forró övek alatt a növények nedvdúsabbak, üdőbb színezetűek, nagyobb és fényesebb levelekkel díszítvők, mint az éjszakai földtájakon. Társas növények, melyek az európai növényzetet oly egyképűvé teszik, az egyenlítő alatt majdnem egészen hiányzanak. A geszték, majdnem kétszer oly magasak, mint a mi tölgyeink, ott virágoktól ragyognak, melyek nagyok és pompásak, mint a mi lilomaink. Dél-Amerikában a *Magdolna*-folyam árnyas partjain terem egy kunkorodó *Aristolochia*, melynek 4 lábnyi körületű virágát az indiai gyerekek játékközben fejükre huzzák. A délindiai szigettengerben a *Rafflesia* virága majdnem három lábnyi átmérővel bír és tizenégy fontnál többet nyom.

Azon rendkívüli magasság, melybe a ténitők alatt nemcsak egyes hegyek, de egész országok is emelkednek, és a hideg, mely e magasság következménye: a forró övek lakóinak különös látományt nyújt. A pálmákon és pisangbokrokon kívül oly növényalakok is környezik, melyek csak

az éjszakai tartományok szülőtteinek látszanak lenni. Cyprusfélék, lúcfenyők és tölgyek, borbolyabokrok és égerek borítják déli Mexiko fensík-jait, s az Andeseknek az egyenlítő alatt a táncolatát. Igy engedé meg a természet a forró övek lakó-jának a nélkül, hogy hazáját elhagyná, a föld minden növényalakjait láthatni, valamint az égboltozat sarktól sarkig fénylő világainak egyikét sem takarja el előtte.

A természet ezen és sok más élvezetét nélkülözlik az éjszakai népek. Sok csillagkép és számos növényalak, ezek közül épen a legszebbek, örökké ismeretlenek maradnak előtte. A nyomorgó növ-

nyek, melyek üvegházainkba zárvák, a forró övek főnséges növényzetének csak halavány képét adják. De a nyelv fejlettségében, a költő tüzes képzelmében, a festő ábrázoló művészetében a kárpótlás gazdag forrása nyílik meg előttünk. Abból meríti képzelmi erőnk egy idegenszerű világ képeit. A hideg éjszakon, a puszták sivatagjában a magános ember magáévá teheti, a mit a legtávolabb földtájakon kikutatnak; és így belsejében világot teremthet magának, mely szellemének műve lévén, ép oly szabad, ép oly halhatatlan, mint ez.

Erdödy Adolf.

Levelek Párisból.

III.

A közgazdaságtan alapelvei.

Az ember rendeltetése. — A közgazdaságtan fogalma. — A társadalom szerves test. — Az ember természetes állapota a társaság. — A haladás fogalma. — A társaság halad. — A társaság alapja. — Az ember jogai. — A szellemi érdekek fel-sősége az anyagiak felett.)

I. Az ember rendeltetése a *tökélesbülés*. Nem a tökély, mi elérhetetlen, hanem az arra törekvés. Voltak, kik a *boldogságot* állították az élet céljának; szerintünk igen hibásan. A boldogság a tökély felé törekvésnek következménye, járuléka; nem ugyan mindig, de rendszeren. Vannak viszonyok, hol, különösen a földi jóllét, nem jutalmazza az érdemet; az erkölcsi boldogság sem párosul mindenkor a nemes cselekményekkel: de miután sem az, sőt emez sem célja az életnek, nincs miért zugalódjunk a végzet ellen. Az öntudat, a javulás, tisztulás érzete, legyünk bár szerencsétlenek, el nem marad, s ha van e rövid földi léten túl is élet, mint szerzett töke fog az majdan szolgálni.

Ily magas erkölcsi rendeltetése levén az életnek, önként következik, hogy az anyagi érdekek a szellemieknek alárendelvék. Eszközök azok, emezek cél.

II. A tudomány, mely az anyagi jóllétnek a társadalomban fejlesztését, növelését tárgyazza, a közgazdaságtan.

E határozvány nem az, mit a közgazdák közönségesen elfogadtak, de azért, véleményem szerint nem kevésbé helyes.

A divatos határozvány, miszerint a nemzeti gazdaságtan a javak mikint előállítását, elosztását és fogyasztását, s némely újabbak szerint: forgalmát ismerteti, sokkal szűkebb, semhogy azt a haladás nevében vissza ne utasítsam. Nem elég leírni, mikép állíttatnak elő, osztatnak szét s fogyasztatnak el a termények: azt is ki kell puhatolni s előadni,

melyik a legtökéletesebb módja, vagyis mikép kellene lennie annak a mi van, hogy jól, hogy a fen-
tebbi célnak megfelelően legyen. Valamint az orvosi tudomány be nem éri azzal, hogy a test szerveinek működését leírja, hanem ha valahol baj támad, ennek eltávolítását is feladatának ismeri: úgy a közgazdaságtani tudomány sem elégedhetik meg a társadalmi test szervei működésének pusztá rajzával, hanem a támadt bajok eltávolítását s gyökeres orvoslását is céljának tekinti. Vagyis, hogy a fölvetett hasonlatnál maradjunk, közgazdaságtan a társadalom anyagi részének nem csupán physiologiájá, de therapeuticája egyszersmind.

III. Ezt olvasva, lesznek, kik e sorok íróját a socialisták iskolájához tartozónak fogják gondolni. Pedig nem vagyok az, nem, mert szerves testnek tartva a társadalmat, ezt saját törvényei szerint fejleszteni, s nem elvont elméletek szerint rögtön átalakítani kívánom. Igenis, a társadalom szerves test, és pedig természetszerűen, nem önkényüleg ilyen.

Tévedtek azok, kik az ember természetes állapotát nem a társadalomban, hanem azon kívül, annak alakulta előtt keresték. Megcáfolja ezen fel-fogást a tapasztalás; elítéli az ember rendeltetése felőli hitünk.

Sem az ókorban, sem napjainkban nem találunk embereket, kik magokra, hasonlóiktól elszigetelve élnének. A társaság kisebb nagyobb szokott ugyan lenni, de mindenütt az emberek létezésének alakja. S ez nem is lehet különben.

Eltekintve a physikai okoktól, melyek a gyer-

meknek szülőjével, a szülőknek egymással maradását igénylik s mellözve a biztosság tekintetét, mely egyik családnak a másikkal szövetkezését teszi szükségessé : a tökéletesbülés, mit életünk célja gyanánt tüntetünk föl, a társaságban lélelt szorosán megkívánja. A polgárosodás a társaság szaporodásával lépést tart. A csak még nemzetségekben, tribusokban élő emberek alantabb állanak műveltségre nézve nemzetté alakult hasonfeleiknél.

IV. És mi polgárisodás alatt nemcsak a műveltség külső ismertető jeleit, nemcsak nagyobb felvilágosodást, de egyszersmind nagyobb erkölcsi becset értünk.

Költők magasztalhatják az ős törzsek erényeit s bélyeget üthetnek a romlott jelenkor h. mlokára : a történelem, a tapasztalás nem erősíti meg ábrándjaikat. Ha a társaság egyes osztályai más egykoru osztályokhoz képest a romlottság képét tüntetik is szemünk elé ; ha maga a társaság zöme a történelem egyes mulékony korszakaiban, az azt előző időhöz képest, hanyatlásra mutat is : az emberi társaság hanyatlása, azaz értelmi és erkölcsi fejlődése, tagadhatatlanul félre nem ismerhető. Melyik korban, hajdan-e vagy mostanság, az új-seelandi vadaknál-e vagy az európai mivel népeknél található fel inkább a jog tisztelete s a felebaráti szeretet, a társadalom ezen két összekötő kapcsa, köteléke ? a felelet alig lehet kétséges.

V. Két, helyesebben három kapcsa, föltétele van, — mondtuk — a társadalomnak : a jog, az eszély s a felebaráti szeretet.

A jog azon akár írott akár hallgatva elismert törvények összege, melyek a társaság tagjainak egymáshoz viszonyát megállapítják, s a melyeknek alkalmazása az igazságot képezi. Ezen törvények annál tökéletesebbek, minél inkább megközelítik a természeti, azaz a szíveinkbe, elméinkbe vésett törvényeket, melyek az emberek egyenlőségét hirdetik. E szerint minden emberben ugyanazon jogokat kell ismernem, melyeket magam bírok, s melyeknek gyakorlata az élet céljának elérésére megkívántatik.

Nem akarom itt részletesen elszámolni a jogokat, melyek az embert mint egyént, mint a tár-

saság tagját illetik, valamennyi azon általános elvből foly, miszerint erejét, tehetségeit másnak sérelme nélkül kiki szabadon használhatja. Ezen s ennyi joga van mindenkinek ; ennél sem több, sem kevesebb. És mivel nincsen több, tehát az egyén, ki megkívánhatja hogy a munka szabad legyen, nem igényelheti : hogy ha nem dolgozik, vagy munkát nem kap, a társaság által akkor ingyen tartassék. Sőt ezen pusztá egyenlőségi elvnel fogva még akkor sem tarthat igényt a társaság segélyére, ha munkára s keresetre alkalmatlan.

De ha a szoros jog nem követel egyebet tökéletes szabadságnál, az okosság s a felebaráti szeretet azzal be nem érik. Amaz a társaság nyugalma érdekében nem tűrheti, hogy az egyén munka, kenyér, képezés nélkül maradjon ; emez nem engedi, hogy tehetetlen embertársunk magára hagyassék. Mi lenne az élet, mivé sülyedne a társaság, ha a „kiki magáért, Isten mindnyájunkért“ önző, szivtelen elv egyedül uralkodnék abban ? Nem venni számba, vagy épen elnémitani akarni a szivet, annyit tenne, mint az ember szellemi részének jobb felét mellözni vagy épen meggyilkolni. Ha nem csupán testből, hanem lélekből is áll az ember, a lelket nemcsak az értelem de a sziv is teszi. Ezt valamint a nevelő, ugy a társadalom intézője az ember csonkítása, a társaság elvadításának bűne nélkül el nem hanyagolhatja.

VI. A szellemi érdekek az anyagiak felett állanak. Azért valamint a kormánytan az erkölcsstanak, ugy a közigazdaszat az államtannak alá van rendelve. Hogy valamely állam tagjai jóllétnek örvendjenek, mindenekelőtt kell, hogy az állam fennálljon, megtartassék. Oly esetekben tehát, midőn valamely hitágazata a közigazdaságnak az állam magasabb érdekeivel ellentétbe jön, annak s nem ennek illik tágítania. E háború pl. közigazdaszati szempontból rendesen káros, kerülendő ; de midőn a nemzet létele, szabadsága, becsülete forog fenn, s ezeknek megóvására a békés eszközök hiába merítették ki : a fegyverragadás kötelességgé válik, melynek szavára minden anyagi érdekek el kell némülnia.

Irányi Dániel.

Egy hét története.

— Február 9. —

Mult hétfőn a muzeum diszterme — „könyek völgyévé“ vált. A Kisfaludy-társaság tartotta benne idei közgyűlését, mely alig volt (s alig is lehetett)

egyéb, mint a múlt évben elköltözött jelesek gyász-ünnepe, s megkoszoruzása néhány sirnak, melyeken a dicsőség nem könnyen múló fénye ég.

Az elnök, a titkár, s a fölhívott tagok egymásután s iraták el azon kitünő írókat, kik 1864-ben szüntek meg élni: az irodalom patriarkális alakú Nesztorát, az aranyuszájú szónokot, a nagy történetírót, a legszelesebb látkörű költőt, ki egy magyar „isten szinjátékot“ teremtett, s végre egy szerencsétlen sorsu regényes szellemet. *)

Ennyi veszteség után az idej közgyűlés nem lehetett örömmel, s épen nem csoda, ha azok, kik ez ünnepély szónokai és előadói voltak, mind egyformán a sohajok hidján jártak, s a lelkesedés lángja helyett csupán könyveket fakasztottak.

A társulatok közgyűlései alig lehetnek egyebek, mint tükrei azon időnek, mely egy-egy évben fölöttük elfolyt. Ekkép a Kisfaludy-társaságot nem lehet vádolni azzal, hogy idej közgyűlése egyhangú és szomorú volt. Maga érezhető legsajnosabban, hogy a múlt év több csapást, mint örömet mért reá, s benne diadaljelek helyett csupán sirokra és nagy árnyékokra mutathat. Egyedüli tisztje most csak az lehetett, hogy méltólag dicsőitse elhunyt tagjainak emlékezetét, s irodalmi szobrokat emeljen azoknak, kik halálok után is buzditó példánul szolgálnak az újabb törekvések előtt. S e tisztet a társulat nagy buzgalommal teljesíté.

Az elnök — b. Eötvös József — előre kijelenté, hogy beszéde nem lehet egyéb, mint a közös bánat tolmácsa, s vigasztalása sem más, mint a remény, melyet az új erőök buzgó tevékenységébe fektet, s az a tudat, hogy e hon határtalan rónaságán nem hideg bércek, de millió férfi szív hangoztat vissza minden szót, melyet a haza nevében kiejtenek.

Szépen van mondva, de e dicsőség nem csupán a férfi sziveké! A nőket még inkább megilleti az, kivált oly helyről nyujtva, hol a költészet évi ünnepét ülök.

Most is lelkes hölgyek egész sorai foglalják el a padokat, s a finom keszkenők egymásután nedvesültek meg a bánatos sohajokra, melyeket ezúttal kitünő írók ajkairól hallottak. Az ifjuság kedélyén is oly komolyság uralkodott, hogy a ki széttekintett e márványteremben, azt mondhatá: ime egy halotti gyülekezet!

A titkári előadás nagy részét szintén az elhunytakra való visszaemlékezés képezé. E beszéd különböző arányai legjobban tanusíták, hogy a társaság — utósó közgyűlése óta — sokkal többet *vesztett*, mint a mennyit *nyert*.

Mig öt kitünő tagja halt meg, addig az élök

egész éven át csak négy felolvasást tartottak körében, s ebből is kettő — töredék. Ezen kivül megbíralt s helyeselt egy pár munkát, melyeket pénzhiány miatt nem adhat ki; kinyomatott egy magyar regényt, melyet a közönség örömmel olvas, s a portugall költészet legnagyobb kincsét: Camoens „Luziádá“-ját, melyet Greguss Gyula jelesül fordított le. Végre folyvást gyűjté népdalköltészetünk eredeti termékeit, s a magyar Shakespeare-ből négy kötetre valót állított össze. Ebből áll körülbelöl a társulat évi munkálkodása.

A titkár bejelenté az ujonnan választott három új tagot is, kik közül az a kettő, ki Pesten lakik, mindjárt az által tünteté ki a társaság iránt való nagy érdekeltségét, hogy közgyűlésén meg sem jelent.

Máshol rendesen az a szokás, hogy ha egy társulat valamely írónak nagyobb művét kiadásra érdemesíti: ezt az írók igyekszik aztán tagjai közé is beválasztani. De a hány ház, annyi szokás! Itt inkább szeretik a „szépirodalmi táblalabirákot“ szaporítani, s a helyett, hogy az „A mi nótáink“ munkás szerzőjét tüntették volna ki, (ez által is buzditva a fiatal nemzedéket!) inkább fordultak más egyén felé, ki tán valaha az özönvíz előtt irt egy pár hasábot, de azóta esze ágában sem volt (más hálásabb téren foglalkozván), szépirodalmunkat önálló művekkel gyarapítani. — S szükség van-e arra, hogy egy kertben épen azok a fák foglalják el a legnagyobb helyet, melyek nem bírnak többé gyümölcsöt hozni?

De ne bíráljunk ott, hol épen most hallgatnunk kellene; hallgatni, a mint *Tóth Lőrinc* a szív egész melegével rajzolja élénk Fáy Andrásunk tisztaságát, oly mélykedélyűleg szinezve ki ez örökké munkás ősz írók, hogy bánat helyett egész költői vigaszt találunk azon gondolatban: mikép a régi jobb idők e hü bajnoka oly sokáig, egész napjainkig élt körünkben. Vagy midőn *Lévay József* az ékesszólás melegségével eleveníti meg Kazinczy Gábor egyéniségét, e szikrázó szellemet, oly emlékbeszédben, mely művészi csinja, izlése és költői melegsége által a legméltóbb szobor egy nagy szónok sirja fölött.

E két emlékbeszéd közt *Dobsa Lajos* olvasott föl egy felvonást „Aba Sámuel“ című tragédiájából. — Mióta Dobsa a nemzeti színházról, mint egy haragvó Achilles, sátorába visszavonult, a közönség azt hiheté, hogy egyuttal egészen föl is hagyott a színműirással. Ime most előlépett, s megmutatá, hogy ír, és szaporítja legalább — asztalfiókjá tartalmát.

Ezek történetek közelebb a Kisfaludy-társaság

*) Fáy András, Kazinczy Gábor, Szalay László, Madách Imre és Kúthy Lajos.

nagy-gyűlésén, honnan egy tárcairói „salto mortale” kell tennem, t. i. a könyvek völgyéből egyenesen a bohóságok zajába. Az „egy éjt Karneval herceg birodalmában,“ (e redout-bált) s a lövöldei „csalódások éjelét,“ hol a debardeurök, e tolakodó gráciák uralkodnak, bátran mellözhetem; de már a *jelmez-bátról*, mely a képzőművészeti társulatnak néhány ezer forintot jövedelmezett, nem hagyhatom szó nélkül.

Ez egy nagy farsangi quodlibet volt, tolongó embertömeggel, tarka látványokkal, farsangi bohózzattal, néhány csinos jelmezzel, melyek közt

legérdekesb volt a Ligetié, miután e kedves tájképfestész egykor ugyane ruhákban járt az arab sivatágon; szeretetreméltó bálanyával (ez herceg Odescalchiné volt,) ki a képzőművészeti társulat elnökének, Harsányi Pálnak karjain jelent meg a teremben; továbbá táncsal, zenével, fényes kivilágítással, vagy ezer nővel, és a pompás redout-terem közepén egy fából csinált esetlen nagy Minerva-templommal, melyet a ki könnyű szerivel elpusztított volna, aligha jövend Herostratus hírébe a nagy közönség előtt.

Vadnai Károly.

Ujdonságok.

* (*A Széchenyi emlék-lakoma*) a nemzeti kaszinóban febr. 2-án, az idén is megtartott. Az ünnepély szónokául *Szentiványi Károlyt* kérték föl, ki áldomásában mély kegyelettel emlékezvén meg Széchenyi halhatlan érdemeiről, végül óhajátását fejezte ki, hogy a jelen nemzedék Magyarország törvényes függetlenségének érvényre jutását elérhesse.

* (*Az erdélyi szülőkörök részére*) az orsz. gazdasági egyesület 1230 frtot küldött gr. Mikó Imréhez, ki ez összeget már ki is osztatta.

* (*Az akadémia alaptökéje*) az újabb adakozásokkal együtt 1864 végén 1,100,939 ft 69 kr és 800 arany volt. A múlt évi bevétel 59 ezer forintot tett. A kiadások közül ki kell emelnünk a ropant nagy adót, mely évenként csaknem 9000 ftra megy. A palotára 672,398 ft. folyt be. Az építési költségek az eredetileg fölvetett 850,000 ft-nál jelentékeny összeggel kevesebbet fognak tenni.

* (*A Kisfaludy-társaság 50 aranyos pályadíját*), mi a ballada elméletére volt kitzüve, *Greguss Ágost* nyerte el. Továbbá dícséretre méltatták a 3-ik számút, melynek szerzője Dömötör János, fiatal ref. theologus.

* (*Közép-dunai gőzhajózási társaság*) alakítására nyert engedélyt ifj. Bartal György. E társaság 70 évre alakul, székhelye Pest, alaptökéje 400,000 ft, melyet 2000 darab 200 ftos részvény kibocsátása által fog beszerezni.

* (*Szemere Bertalanról*) írják, hogy szívesen fogadja ismerőseit, kik a gyógyintézetben fölkeresik s — noha még beteg, folyvást érdekelten beszélget, lapokat olvas, sőt néha ír is.

* (*A pesti előkelőbb körök*) elhatározták, hogy a farsang alatt még csak két nyilvános — s csupán jótékony célú táncvigalomban, a nő-egyesület és írói segélyegyesület javára, fognak részt venni.

* (*Greguss Ágost*), mint helyettes igazgató fölkéri mindazokat, kik a Kisfaludy-társasággal érintkezni akarnak, hogy közleményeiket ezentul hozzá (Al-Dunator 22. sz.) sziveskedjenek intézni.

* (*Visszautasított folyamodás.*) Pest városa folyamodására, melyben al-dunaparti és váciuti házhelyei számára husz évi adómentesség engedélyezését kérte, felsőbb helyről tagadó választ kapott. Bécs a vár helyén nyert építkezési területen 30 évi adómentességet élvez.

* (*Thaly Kálmán*) a „P. N.“ helyreigazítása szerint, Szalay „Magyarország történetét“ nem folytatni fogja, hanem csak a VI. kötetből hátralevő kevés részt dolgozza ki, függelékkep.

* (*A pesti jogász-segélyző egyesület*) tőkét a bálból befolyt 3000 ft 10,000 ftra egészítette ki, melyből hatezer forintig földhitelintézeti papírt vettek.

— (*Az Ifjúság lapját*) új évtől kezdve Remelley Gusztáv vette át, s kiadását azon szép tettel kezdte meg, hogy e lapból 100 példányt ingyen küldöz szegény falusi iskoláknak. Ezen különben is hasznos lap megérdemli a pártolást.

* (*A pesti egyetemi könyvtárban*) több célszerű újítás történt. Az olvasó-termekbe gázcsöveket vezettek, s a délutáni olvasási órákat estére tették át. A termek most d. e. 9 órától 12-ig, d. u. 5-től 8-ig vannak nyitva.

— (*A hagymáz betegek száma*) a pesti Rókus-kórházban, — talán a beállott hidegebb idő folytán — jelentékenyen kevesbedik, mert míg febr. 4 dikén 194 beteg maradt fenn a múlt hóról, 8-án ezek száma már csak 179 volt.

— (*Vámbéry utazása.*) A Lipsében Brockhausnál megjelenő „Unsere Zeit“ folyóirat, a Brockhaus Lexiconának kiegészítő része, hosszabb cikkben ismerteti Vámbéry középázsiai utelirását s igen magasztalólag szól róla, nem úgy, mint az

irányunkban mindenben ellenséges „Aug. Allg. Ztg.“ — Együttal jelentjük, hogy több oldalról tett felszólítás következtében Vámbéry utazásából még egy önálló részt fogunk közölni.

— (Az öngyilkosság legujabb neme.) Egy szerencsétlen bécsi fodrász közelebb meguntván életét, az öngyilkosságnak egészen új nemét találta fel. Kinyitott egy gázcsövet, száját a nyílásra helyezé, s az ily módon beszívott gáz csakhamar kioltá életét.

* („Caesar történetének“ kiadója) Plon ur, a magyar kiadásért 18,000 frankot kér. Az angolért 80,000 frankot kapott, a németért 75,000-et, az olaszért 60,000-et s a spanyolért 45,000-et.

* (Zavargások Turinben.) Az utolsó időben gyakran megújult turini zavargások jan. 30-án tetőpontjukat érték el. A lakosság, mely nem tudja elszivelni a főváros degradáltatását, az e nap a királyi palotában tartott bált féktelen tüntetésre használta föl. Az összecsoportosult néptömeg az udvari bálban résztvenni akarók hintóit föltartóztatta, a bennülőket füttyökkel és ordítózással fogadta, sőt némelyeket tettelegesen bántalmazott. Több kocsi fölforgattak, s a francia és orosz követnek utját állották. A dühöngő sokaságot lovas-sággal kellett szétesztatni, de később újra egyesülve, folytatta tombolásait. A táncteremben katonai parancsnokok oszták rendeleteiket, s csak a nemzetörség közbejöttével sikerült némileg lecsendesíteni a zajongást. A király febr. 3-án, egy minisztere kíséretében, „búcsu nélkül“ odahagyta Turint, s Florencebe utazott, hol kitörő lelkesedéssel fogadták. Turinba a legszigorubb tábornok, Cialdini küldetett a rend fentartására.

* (A római nemzeti bizottmány) titkos közlönyt ad ki, melynek címe: „A rómaiak Rómája.“

* (A ravennai községtanács) pénzt gyűjt egy emlékre, melyet Garibaldi nevének, Annitának akar állítani, ki ott halt meg, miután férjével Rómából 1849-ben kivonult.

* (A francia császárné) állítólag köriratot intézett Európa minden uralkodójához, melyben a jeruzsálemi templom fölépítésére buzdítja őket.

— (Lengyelek Mexicóban.) A külföldiek közül, kik Mexicóban keresik szerencsájüket, különösen kitünteti a császár a lengyeleket. Ferdinánd Miksa többek közt így nyilatkozott egy lengyel előtt: „Ti lengyelek itt teljes szabadságtokat élvezhettek, választhatnátok magatoknak hetmanokat, sztarosztokat, épen úgy, mint otthon hajdan. Itt megtalálnátok hazátokat, és én atyátok lennék.“

E szavakat mély megindulással mondá s hozzátette, hogy: „Szenvedéseitek a császárnénak sok álmatlan éjt okozott.“

* (Napoleon irodalmi munkásságáról) mostanság sokat irnak a lapok. Közléseik szerint Julius Caesar bevégzése után IV. Henrik, mások szerint Augustus császár életét dolgozza ki, s már el is rendelte az adatok gyűjtését.

* (Cataniában összeesküvést) fedeztek volna fel, egy francia lap hire szerint. Néhány reactionarius kezdett II. Ferenc visszavételére izgatni.

* (Az Aetna), földrengések kíséretében kitört és tüzet hány. A láva a keleti oldalon foly, még pedig oly sebesen, hogy Villa Lavena és Annunciata helységeket fenyegeti.

* (Thouvenel) az előbbi francia külügyminister, kinek holt híret költötték, a nyugati vaspálya főigazgatójához, midőn saját halálának híret vette, következő táviratot küldte: Mortuus te salutem. Thouvenel. (A halott üdvözl.)

* (Kósza hírek) keringtek a napokban Párisban. Nemesak Victor Emanuelt mondatták le trónjáról. de III. Napoleon császár is elhatározta volna, hogy két év múlva lemond fia részére, Napoleon herceg gyámsága alatt.

* (Lengyelországból) újra mintegy 150 foglyot szállítottak Oroszországba, még pedig egy részöket láncon. Sziberiába rendesen csak azokat küldik, kik ellen súlyos vád van emelve. A többit Oroszország keleti tartományaiban helyezik el, honnan az idősebbek közül sokat már haza is bocsátanak, ha fölfogadják, hogy a kormány ellen mitsem tesznek, s a cárnak hűséget esküsznek.

Képtalány.

Megfejtése a jövő
számban lesz.

Mult számunk képtalányának értelme ez:
„Levelek után végre a
fa is leesik.“